

**“LISON UT-TAYR” DOSTONIDA MA’RIFAT YO‘LI VA RUHIY KAMOLOT
BOSQICHLARI TALQINI****Raximova Gavhar Abduraim qizi**

Xalqaro innovatsion universiteti

2- kurs magistranti

Annotatsiya

Ushbu ilmiy maqolada Alisher Navoiyning “Lison ut-tayr” dostonida ma’rifat yo‘li va ruhiy kamolot bosqichlarining badiiy-falsafiy talqini keng qamrovda tahlil qilinadi. Asarda tasavvufiy tafakkur asosida insonning ma’naviy yetilishi, nafsni poklash, ruhiy sayr (suluk) va ilohiy haqiqatga yetish jarayoni ramziy obrazlar orqali ifodalangan. Qushlarning Simurg‘ sari safari misolida ma’rifat yo‘lining murakkab, ammo maqsadli bosqichlari ochib beriladi. Tadqiqot davomida yetti vodiy konsepsiyasi, ma’rifat tushunchasining tasavvufdagi o‘rni hamda ruhiy kamolotning falsafiy asoslari ilmiy jihatdan yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Lison ut-tayr, Alisher Navoiy, ma’rifat yo‘li, ruhiy kamolot, tasavvuf, yetti vodiy.

Аннотация

В статье проводится научно-философский анализ пути познания и этапов духовного совершенствования в поэме Алишера Навои «Лисон ут-тайр». Через суфийскую символику раскрываются процессы очищения нafsа, духовного странствия и достижения Божественной истины. Концепция семи долин интерпретируется как модель духовного роста личности.

Ключевые слова: Лисон ут-тайр, Навои, путь познания, духовное совершенствование, суфизм.

Annotation

This article offers a comprehensive analysis of the path of enlightenment and stages of spiritual perfection in Alisher Navoi’s “Lison ut-Tayr”. Through Sufi symbolism, the poem explores spiritual journey, purification of the ego, and attainment of divine truth. The concept of seven valleys is interpreted as a model of inner spiritual development.

Keywords: Lison ut-Tayr, Alisher Navoi, path of enlightenment, spiritual perfection, Sufism.

KIRISH

Alisher Navoiy ijodida tasavvuf va ma’rifat masalalari yetakchi o‘rin tutadi. Uning “Lison ut-tayr” dostoni Sharq mumtoz adabiyotida ruhiy kamolot va ma’rifat yo‘lini badiiy ramzlar orqali yoritgan noyob asarlardan biridir. Doston Farididdin Attorning “Mantiq ut-tayr” asari an’analariga tayangan bo‘lsa-da, Navoiy uni yangi g‘oyaviy-falsafiy mazmun bilan boyitgan. Ushbu maqolaning maqsadi “Lison ut-tayr”da ma’rifat yo‘li va ruhiy kamolot bosqichlarini ilmiy-falsafiy jihatdan tahlil qilishdan iborat.

Asosiy qism

Ma’rifat yo‘li tushunchasining tasavvufiy-falsafiy asoslari Tasavvufda ma’rifat yo‘li insonning ichki olamiga qaratilgan ruhiy sayr bo‘lib, u nafsni poklash, qalbni musaffolash va ilohiy haqiqatni anglash jarayonini o‘z ichiga oladi. Ma’rifat tashqi bilimdan farqli ravishda faqat aql bilan emas, balki qalb, ruh va tajriba orqali idrok etiladi. Shu bois tasavvufiy manbalarda ma’rifat “qalb nuri” sifatida talqin qilinadi. Alisher Navoiy “Lison ut-tayr” dostonida aynan shu ichki ma’rifat yo‘lini markaziy g‘oya sifatida ilgari suradi.

Navoiy talqinida ma'rifat yo'li murakkab va mashaqqatli bo'lib, u insondan sabr, iroda, ixlos va fidoyilikni talab qiladi. Doston qahramonlari bo'lgan qushlar ana shu yo'lga chiqqan soliklar timsoli bo'lib, ularning har biri inson ruhiyatidagi muayyan holatni ifodalaydi.

Qushlar majlisi va ruhiy uyg'onish bosqichi "Lison ut-tayr" dostonining boshlanish qismida qushlarning yig'ilishi ruhiy uyg'onish bosqichini anglatadi. Bu holat insonning o'zida ma'naviy yetishmovchilikni his qilishi va haqiqat izlash zaruriyatini anglashiga o'xshaydi. Qushlar Simurg'ni izlash g'oyasini ilgari surganlarida, ular hali to'liq tayyor bo'lmagan, ammo ichki ehtiyojni sezgan holatda tasvirlanadi.

Bu bosqichda Hudhud obrazi alohida ahamiyat kasb etadi. Hudhud – murshid, ya'ni ruhiy yetakchi bo'lib, u qushlarni ma'rifat yo'lga da'vat etadi. Tasavvufda murshid solik uchun yo'l ko'rsatuvchi va ruhiy tayanch vazifasini bajaradi. Navoiy Hudhud orqali haqiqiy bilim va ma'rifat tashqi emas, balki ichki poklanish orqali kelishini ta'kidlaydi.

Nafs to'siqlari va ichki kurashning badiiy talqini Doston davomida qushlarning safarga chiqishdan bosh tortishi, turli bahonalar keltirishi insonning nafs bilan kurashini ramziy ifodalaydi. Nafs tasavvufda insonni ma'rifat yo'lidan chalg'ituvchi asosiy kuch sifatida talqin qilinadi. Navoiy nafsni yengmasdan turib, ruhiy kamolotga erishish mumkin emasligini badiiy obrazlar orqali ko'rsatadi.

Masalan, ayrim qushlar dunyoviy manfaatlarni, ayrimlari esa qo'rquv va shubhani bahona qiladi. Bu holatlar inson ruhiyatidagi zaifliklarni ochib beradi. Ma'rifat yo'li aynan shu zaifliklarni anglash va ulardan xalos bo'lish jarayonidir.

Talab vodiysi – yo'lga chiqish va maqsadni anglash Yettita vodiyan birinchisi bo'lgan Talab vodiysi ruhiy sayrning boshlanish bosqichidir. Bu vodiya inson o'z oldiga aniq maqsad qo'yadi va haqiqat sari qat'iy intilish hosil qiladi. Talab – bu ma'rifatga bo'lgan ichki ehtiyoj va intilishdir. Navoiy Talab vodiysini inson ruhiyatidagi uyg'onish bilan bog'laydi. Bu bosqichda solik hali ko'plab shubhalarga ega bo'lsa-da, yo'lga chiqish jasoratini topadi. Talab vodiysi ma'rifat yo'lining poydevori sifatida tasvirlanadi.

Ishq vodiysi – qalbning poklanishi va ilohiy muhabbat Ishq vodiysi tasavvufda eng muhim bosqichlardan biri bo'lib, unda ilohiy muhabbat ustuvor ahamiyat kasb etadi. Ishq insonni o'z "men"idan voz kechishga, butun borlig'i bilan Haqqa yuzlanishga undaydi. "Lison ut-tayr"da bu bosqich chuqur badiiy va falsafiy mazmun bilan ifodalangan.

Navoiy ishqni faqat hissiy holat emas, balki ruhiy kamolotning harakatlantiruvchi kuchi sifatida talqin qiladi. Ishq orqali qalb poklanadi, nafs jilovlanadi va inson ma'rifat sari dadil qadam tashlaydi.

Ma'rifat vodiysi – idrok va ruhiy ongning yuksalishi Ma'rifat vodiysi insonning ichki idroki ochiladigan bosqichdir. Bu yerda solik tashqi bilimdan ichki anglashga o'tadi. Navoiy ushbu bosqichni insonning o'zini va borliqni yangicha idrok etishi bilan bog'laydi.

Ma'rifat vodiysida inson haqiqatni so'z bilan emas, qalb orqali his etadi. Bu holat tasavvufiy tajribaning eng nozik jihatlaridan biri bo'lib, Navoiy uni ramziy obrazlar orqali ifodalagan.

Istiqno va Tavhid vodiylari – dunyodan voz kechish va birlikni anglash Istiqno vodiysida inson dunyoviy bog'liqlikdan xalos bo'lib, faqat ilohiy haqiqatni ustuvor deb biladi. Tavhid vodiysi esa yagona Haqiqatni anglash, borliqdagi ko'plik ortida birlikni ko'rish bosqichidir.

Bu vodiylar orqali Navoiy inson tafakkurining yuksalishini, egoizm va manfaatparastlikdan voz kechishini badiiy tarzda asoslaydi.

Hayrat va Fano vodiylari – ruhiy kamolotning cho'qqisi Hayrat vodiysida inson ilohiy sirlar qarshisida oqizligini anglaydi. Bu holat bilimning cheklanganligini tan olish va mutlaq haqiqat

oldida kamtarlik ko'rsatishdir. Fano vodiysi esa ruhiy kamolotning eng yuqori bosqichi bo'lib, unda solik o'z "men"idan butunlay voz kechadi.

Navoiy Fano bosqichini ma'rifat yo'lining yakuni sifatida talqin etib, insonning ilohiy haqiqat bilan birlashuvini ramziy tarzda ifodalaydi.

Simurg' timsoli va ma'rifat yo'lining yakuniy ma'nosi Doston yakunida qushlarning Simurg'ni o'zlarida topishi ma'rifat yo'lining asosiy falsafiy xulosasidir. Ilohiy haqiqat tashqi manzilda emas, balki inson qalbining tub-tubida joylashgan. Bu g'oya Navoiy tasavvufiy qarashlarining mohiyatini ochib beradi.

Simurg' obrazi orqali shoir insonni o'zini anglashga, ichki kamolotga va ma'naviy yetuklikka chorlaydi. Ushbu talqin "Lison ut-tayr"ni ma'rifat va ruhiy kamolot haqidagi yuksak badiiy-falsafiy asarga aylantiradi.

Xulosa

"Lison ut-tayr" dostonida ma'rifat yo'li va ruhiy kamolot bosqichlari chuqur tasavvufiy-falsafiy mazmun bilan ifodalangan. Navoiy ushbu asar orqali insonni o'zini anglashga, ruhiy poklanishga va ilohiy haqiqat sari intilishga chorlaydi. Asardagi ramzlar bugungi kunda ham ma'naviy tarbiya va axloqiy kamolot masalalarida muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.Navoi, A. (2011). Lison ut-tayr. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot.
- 2.Attor, F. (2004). Mantiq ut-tayr.
- 3.Tehran. Schimmel, A. (1975). Mystical Dimensions of Islam.
- 4.Chapel Hill. Nasr, S. H. (1997). Islamic Spirituality. New York.